

I

EU under USA's tveæggede sværd

De europæiske ledere, kommissionen og de nationale statsadministrationer befinder sig for tiden i en situation, hvor de hverken kan gå frem eller tilbage. EU er havnet i en selvpåført lavvækstsituation, et magtvakuum og interne stridigheder om EU's fremtid, interne institutionelle magtforskydninger og forholdet til henholdsvis USA, Rusland og Kina. Voksende nationalisme i medlemslandene og på den modsatte front EU kommissionens udnyttelse af situationen til at gennemføre yderligere magtcentralisering og vedtagelse af "redskaber" til at disciplinere medlemsstaterne.

Kommissionens magtcentralisering har hidtil kunnet hente sit rationale fra Covid 19, krigen i Ukraine, russisk ekspansionisme som skrækszenarie, følgagtigheden overfor USA/Nato og den selvforherligende forenede front af Vestlige demokratier – også kaldet "det kollektive Vestens" universelle værdier.

Nu eksisterer det kollektive Vesten ikke mere. Det har Trump sørget for. Ens tætte allierede er på under en måned blevet til en nådesløs konkurrent og ovenikøbet til potentiel fjende i tilfældet Grønland. Og da man samtidig har udskreget Kina og Rusland til at være strategiske fjender, har lederne i øjeblikket ikke mange steder at vende blikket hen. (Måske er det begrundelsen for de diskrete diplomatiske tilnærmelser mellem flere EU-lande, Rusland og Kina for langsomt at normalisere forholdene, når nu Ukraine taber krigen og tabet af gasimporten fra Rusland bliver for stor en belastning for europæisk industri)?

For at få et klarere billede af de udviklingstræk, der ligger til grund for EU ledernes aktuelle forvirring og springen fra den ene position til den anden, kan det hjælpe at kaste et historisk blik tilbage til 1980'erne.

Det skete på hotel Plaza og i Louvre og blev skrevet i Wolfowitz doktrinen

I 1981 hævdede den amerikanske centralbankchef Paul Volcker den amerikanske rente til 16%. Inflationen skulle ned, og der skulle renses ud i de mange urentable virksomheder. USA gik i recession. Dollaren steg markant og kapital strømmede ind i landet og bidrog til at dække Reagans løse finanspolitik. Samme manøvre svækkede dog USA's handelsbalance i en grad, der ramte amerikansk industri.

Mellem 1982 og 1985 drøftede man forskellige løsninger i den amerikanske administration, i Kongressen og med de store europæiske lande samt Japan. En fløj i USA var fortalere for at hæve toldsatserne for at beskytte amerikansk industri. En anden fløj anbefalede tvungne valutakursændringer som middel til at nedbringe dollarkursen. Man landede på den sidste mulighed.

Japan, Tyskland, Frankrig og England blev indkaldt til møde på Plaza hotel i New York den 22. september 1985. Dagsordenen var enkel. USA forlangte, at de fremmødte lande opskrev deres valutaer, åbnede deres vare- og kapitalmarkeder og igangsatte deregulering af deres markeder i øvrigt. Sådan blev det. Dollaren faldt på to år med 40%, selv om operationen ikke lykkedes overfor Japan. Her blev midlet så påtvunget ”frivillig” eksportbegrænsning af vitale produkter (eks. biler).

Knap to år efter truede dollarfaldet med at udløse en omfattende recession. Der blev indkaldt til møde på Louvre i Paris den 22. februar 1987. Dagsordenen var denne gang lige så klar. Dollaren skulle opskrives. De samme lande skulle deregulere endnu mere, privatisere og markedsorientere de offentlige udgifter. USA skulle til gengæld få styr på budgetunderskuddet og den voksende gæld. Kapitalmarkederne skulle åbnes. Protektionismen med øgede toldsatser spøjte stadig i baggrunden, hvis USA’s allierede ikke makkede ret.

USA’s økonomiske magtdemonstration har forsat lige siden i varierende udgaver og med større eller mindre succes. Det interessante er, at dagens politisk-økonomiske spil over Atlanten på mange måde minder om 1980’ernes og i hvert fald trækker tråde tilbage til de afgørende begivenheder op til ”Murens fald” og Sovjets sammenbrud.

Kort tid efter Louvreaftalen, nærmere bestemt 1992, udformede viceminister Paul Wolfowitz under ledelse af Dick Cheney i Pentagon et dokument ”Defense Planning Guidance”, som umisforståeligt gjorde gældende, at ”den overordnede opgave var at forhindre genfremkomsten af en ny rival enten på de tidligere sovjetiske territorium eller noget andet sted.....”. Den tredje prioritet i strategien var, at ”udelukke enhver fjendtlig magt fra at dominere en region, vigtig for vores interesser.....”.

Selv om Wolfowitz’ oplæg sprogligt blev modificeret, stod tre prioriteter ud fra de andre. USA’s herredømme og interesser skulle ikke kunne trues af nogen anden magt, og Rusland skulle ikke have mulighed for nogen form for revanchisme men svækkes og underlægges amerikansk dominans. De tidligere Østeuropæiske lande under Sovjets dominans skulle indlemmes i den vestlige sikkerhedsstruktur og beskyttes mod mulige ”russiske

overgreb” . Og ingen magt i nogen regioner (her blev der særligt henvist til Europa og eksplicit til Tyskland) skulle have mulighed for at udfordre USA’s magt og interesser.

Oplæggets ordlyd blev senere nedtonet i den endelige udgave. Men det oprindelige var allerede blevet lækket til New York Times, som i sin udgave den 8. marts 1992 gav et meget fyldigt referat af dokumentet.

Også her på det geostrategiske område gælder det, at amerikansk magtdemonstration og magtpolitik har været bestemmende for forholdet mellem USA og Europa. De strategiske beslutninger fra 1985 til 1992 har gået som en rød tråd gennem samtlige efterfølgende præsidenters angren.

USA’s geostrategiske- og politisk-økonomiske koncept blev i 1997 sat ind i en større og mere samlet ramme af tidligere sikkerhedsrådgiver for præsident Carter – Zbigniew Brzezinski . I et essay med titlen ”A geostrategy for Eurasia” gjorde Brzezinski gældende: at den største trussel mod USA’s styrke og globale magt udgjordes af risikoen for en samling af Eurasien fra de vest kinesiske provinser til Europas hjerte. USA måtte sikre sig maximal indflydelse i hele det enorme landområde og gennemføre en forpligtende sikkerhedsarkitektur, der bandt Rusland, de tidligere sovjetrepublikker i Centralasien, Kina, Indien og Iran – og selvfølgelig Europa. I parentes bemærket er det samme sikkerhedsarkitektur, som Putin i dag argumenterer for.

Fra Plaza til Louvre over Wolfowitz’s Defense Planning Guidance blev der støbt et grundlag for USA’s dominanspolitik efter ophøret af den kolde krig. I dette grundlag indgik USA’s dominerende indflydelse på udviklingen i Europa med økonomiske midler og geostrategisk gennem Østudvidelsen og styrkelsen af Nato.

Det indre marked og skridt mod en egentlig Union

Delvist som en reaktion på USA’s økonomiske magtdemonstration blev der efter hårdt pres fra Tyskland og Frankrig indkaldt til en hurtigt arbejdende konference i 1985. Forinden havde Delorsgruppen diskret udarbejdet et traktatudkast: *Den europæiske fællesakt*. Ud over kapitalens, arbejdskraftens, varernes og tjenesteydelsernes fri bevægelighed, skulle det fremover være muligt for Rådet at træffe beslutninger ved kvalificeret flertal. EU-parlamentets rolle blev styrket ved ”samarbejdsproceduren”.

Den egentlige unionsproces blev sat i gang af Murens fald, Sovjetunionens opløsning og den tyske genforeningsproces. Først med Maastrichtaftalen i 1992, senere kompromisset i Edinburgh, Amsterdamtraktaten i 1999 og

endelig Lissabontraktaten i 2009. Fælles for alle traktaterne er, at de lå i logisk forlængelse af de foregående traktater, som alle bar præg af at være nødvendige korrektioner begrundet i ændrede forhold i den europæiske kapitalismes indre udvikling, presset fra verdensmarkedet og de geopolitiske ændringer med Sovjets og Østeuropas opløsning og sidstnævntes efterfølgende skridtvise optagelse i Nato (Østudvidelsen) og senere integration i Unionen.

Den *europæiske fællesakt* (det indre marked) kunne ud fra almindelig økonomisk logik ikke udvikles på sigt uden en fælles valuta. Euroen blev vedtaget som perspektiv i 1992 og trådte i kraft i 1999. En fælles valuta krævede også en europæisk centralbank. Det blev til ECB med udstrakt autonomi og armslængde til det politiske system. De evindelige spændinger mellem landenes suverænitet og EU's suverænitetsudvidelse måtte rammes ind. Rene EU-anliggender på markedsområdet. Bibeholdelse af medlemslandenes vetoret udenfor det indre marked så som udenrigspolitikken og andre områder, der greb dybt ind i medlemslandenes traditionelle suverænitet.

Punktum for over 25 års traktatforhandlinger blev Lissabontraktaten, som endnu engang var et suverænitetskompromis. Allerede i 2003 forhandlede man en egentlig *forfatningstraktat*. Den blev vedtaget men ikke ratificeret i Frankrig og Holland. Den blev nedstemt ved folkeafstemninger i 2005.

I de 25 års ”traktatkamp” blev Unionens struktur og institutioner alligevel styrket og medlemslandenes suverænitet tilsvarende svækket. Det førte reelt ikke til løsningen af det egentlige problem – behovet for en demokratisk politisk overbygning til den overstatslige markeds- og institutionsstruktur.

Finanskrisen – begyndelsen på den neoliberale politiks krise

Det skulle blive finanskrisen i 2008 og den efterfølgende *eurokrise*, der bekræftede hele Maastricht bygningens indre svaghed.

Allerede i 1990 havde flere fremtrædende økonomer advaret mod de indre svagheder i konvergenskriterierne og indførelse af euroen. De påpegede en inkonsistens mellem faste valutakurser, uafhængig pengepolitik i de enkelte lande og fri bevægelighed for varer, arbejdskraft, tjenesteydelser og kapital i det indre marked. Medlemslandenes endelige binding til en fælles valuta ville ikke kunne løse det problem, fordi man ikke samtidig oprettede en politisk finansoverbygning (finansunion og bankunion) og institutionelle udligningsordninger til at imødegå de enkelte landes forskellige økonomiske

udvikling. Konsekvensen ville på et eller andet tidspunkt blive en udfordring af euroens sammenhængskraft og krav til de svageste økonomier om at rette ind gennem intern devaluering (nedskæringspolitik) for at tilpasse sig kravene fra de stærkeste økonomier, der udgjorde grundstammen i euroens monetære stabilitet.

Eurokrisen demonstrerede brutalt, at kritikerne havde ret. De svageste økonomier i Grækenland, Spanien, Portugal og Italien kunne ikke efter finanskrisen indfri konvergenskriterierne, hvilket truede euroen. Løsningen blev med Tyskland i spidsen gennemførelsen af den hårdeste krise- og genopretningspolitik i nyere tid.

De fire lande blev reelt sat under administration, og med Finanspagten (Mellemstatslig traktat) fra 2012 gennemtrufede de stærkeste økonomier i Unionen et finanspolitisk regime hvis konsekvens blev markante indgreb i medlemslandenes velfærdsordninger. (i Danmark blev det til Budgetloven, der efterlignede den Tyske Schuldenbremse, som reelt underlagde landenes finanspolitiske suverænitet under EU-kravet om balance på statsbudgetterne). Dertil kom indførelse af "det europæiske semester, hvor kommissionen fik adgang til at kontrollere de enkelte medlemslandes økonomier, herunder finanspolitik og ikke mindst adgang til at godkende landenes forslag til national økonomisk politik. Som sikkerhedsnet vedtog man at oprette European Stability Mechanism i 2012 med en lånekapacitet på 500 mia. euro men udstyret med meget skrappe krav til eurolandenes finanspolitik.

Det paradoksale i alle de "pagter"/traktater, der blev vedtaget i eurokrisens kølvand var, at de blev vedtaget som mellemstatslige pagter/traktater, men med kommissionen som kontrollerende og bestemmende myndighed. Det vil sige, at medlemslandene mere eller mindre frivilligt underlagde sig kommissionen myndighed på det finanspolitiske- og nationaløkonomiske område, hvilket selvkært havde indflydelse på alle de andre politikområder, der ellers hører under staternes suverænitet.

Man kan i en vis forstand sige, at den af USA påtvungne markedsfundamentalisme afstedkom en markedsdomineret og teknokratisk integrationsmodel via det traktatkompleks, der skulle afværge en decideret nedsmeltning af euroen.

Med Finanspagten og de andre aftaler lykkedes det at afværge euroens kollaps men ikke at løse de indre årsager til kollapset. Man udskød opgøret

med illusionerne om markedets selvregulerende mekanismer. Man udskød endnu engang diskussionen om en finanspolitisk overbygning (finans- og bankunion) og oprettelse af reelle udligningsmekanismer på arbejdsmarkedet og indenfor industripolitikken.

Og så alligevel var skredet mod øget penge- og finanspolitisk overstatslige myndighed indledt med ECB's offensive opkøb af obligationer for at redde euroen og den europæiske finanssektor og følge trop med den amerikanske centralbanks opkøbspolitik for at redde den amerikanske finanssektor.

Vendepunktet?

ECB's massive pengeudpumpning for at redde euroen og senere modvirke Pandemiens destabiliserende konsekvenser fra 2019-2021 kombineret med sanktionspolitikken overfor Rusland repræsenterer reelt om ikke formelt vendepunktet for den markedsfundamentalistiske strategi og omfattende tankesæt.

Pandemien krævede i særdeleshed genopfindelse af den stærke og indgribende stat, hvilket ikke alene gav sig udslag på nationalstatsligt niveau men også i EU. Kommissionen og EU-institutionerne måtte gribe ind og bremse medlemslandenes nationalistiske og nationalegoistiske tendenser bl.a. i form af grænselukninger og hamstring af vacciner. På den positive side nåede man i EU til enighed om SURE programmets lån til de nationale økonomier, der satte regeringerne i stand til at kompensere for de tvungne nedlukninger i erhvervs- og samfundslivet i almindelighed.

Et nybrud var det, at man enedes om gennem fælles og forpligtende obligationsudstedelse at skabe grundlaget for genopbygningsfonden på ca. 808 mia. euro. Fondens midler skulle fordeles efter en traditionel fordelingsnøgle men også efter et sæt kriterier, der bl.a. fordrede investeringer i moderne teknologi og miljøvenlig infrastruktur. Kommissionen fik kompetence til at overvåge regeringernes implementering af ansøgningsprogrammerne.

Beslutningen fremstod selvfølgelig både rationel og nødvendig. Ikke desto mindre indebar beslutningen yderligere overførsel af kompetence fra de enkelte medlemslande til EU's institutioner.

Strategisk autonomi

Sideløbende med kommissionens indsats mod pandemien i hele Europa og de voksende spændinger mellem Nato og Rusland genoptog man på

Frankrigs opfordring drøftelserne af de første udkast til konceptet ”Europæisk Strategisk Autonomi”. Indholdet var ganske vist holdt i vage vendinger, men hovedretningen var ikke til at tage fejl af: en kombination af sikkerhedspolitiske tiltag og en mere systematisk og målrettet opbygning af et egentligt europæisk forsvar. Herunder våbenproduktion og harmonisering af sikkerheds- og kommunikationssystemer.

Mellem linjerne i de mange dokumenter, kunne man læse ønsket om større uafhængighed af amerikansk dominans via Nato og en selvstændig strategi for nye sikkerhedszoner i Mellemøsten, Afrika og de Vestlige dele af Centralasien. Der var ikke formelt tale om et opgør med Nato. Men den logiske konsekvens af strategien ville føre til et helt andet styrkeforhold i alliancen og i realiteten også ændre dens karakter. (som bl.a. Macron hævdede var Nato hjernedød). Af samme grund reagerede amerikanerne mod projektet, og de nye østeuropæiske EU lande samt de skandinaviske lande forholdt sig skeptiske. USA så også risikoen for en konkurrerende militærindustri.

Op til og med Ruslands invasion af Ukraine blev EU lederne så opslugt af russisk ekspansionisme, at konceptet om strategisk autonomi røg ud i den politiske periferi. Nu gjaldt med pres fra USA og flere af de østeuropæiske lande styrkelse af Nato – her og nu. Krigen i Ukraine tydeliggjorde EU’s fundamentale militære- og sikkerhedspolitiske svaghed. De østeuropæiske medlemslande har siden advokeret stærkt for at udbygge Nato og nedtone det strategiske perspektiv for en selvstændig europæisk forsvarsunion. Siden optakten til krigen i 2021 og efter Ruslands invasion i februar 2022 var det USA, der gennem Nato lagde linjen for at sikre en ”Vestlig alliance”, hvor EU landenes interesser endnu engang de facto blev underordnet USA’s overordnede geostrategiske magtinteresser. (I tråd med forskrifterne i Wolfowitz doktrinen).

EU landene og England har siden 2022 måtte betale regningen som følge af sanktionerne overfor Rusland, hvor der blev lukket for den relativt billige olie- og gasforsyning. EU-landene er i løbet af Ukrainekrigens næsten tre år ikke bare valutapolitisk (dollardominans og Swiftsystemet) og sikkerhedspolitisk men også energiforsyningsmæssigt blevet endnu mere afhængig af USA end tidligere. Bl.a. på grund af det nødvendige opkøb af gas i USA til overpris for at sikre tilstrækkelige forsyninger til de nødlidende medlemslande.

Pivot Kina

Inde bag USA's afvæbningsstrategi overfor Rusland har der siden Obamas "pivot China" – vending mod Kina – udfoldet sig et amerikansk pres for at binde EU til en strategisk, militær, og økonomiske inddæmning af Kina.

Problemet er – og det er ikke blevet mindre – at EU-landene hver for sig har vidt forskellige interesser i forhold til Kina, som vil lide under Ursula von der Leyens "de-risking" politik, som reelt er følgagtighed overfor USA's interesser. Både den tyske og den franske regering og landenes erhvervsliv frygter, at det kun er et spørgsmål om tid, før USA flytter det økonomiske og geopolitiske tyngdepunkt til Asien. Hvis EU, som sagerne står lige nu, accepterer at indgå i det amerikanske spil, som kommissionsformand Ursula von der Leyen i modsætning til flere medlemslande og store dele af den europæiske industri lægger op til, vil det yderligere svække EU på verdensmarkedet. EU-landene har brug for et tæt handelssamarbejde med Kina og kan ikke tåle at blive mere afhængig af USA. Det står ganske klart med præsident Trumps toldtrusler.

Men EU har på nuværende tidspunkt hverken en struktur, kompetence eller magtmidler til at gøre sig selvstændigt gældende på verdensmarkedet, hvis eksempelvis den "kolde techkrig" mellem USA og Kina eskalerer. Nedenunder samlingen af Vestens alliance mod Rusland, vokser de handelspolitiske spændinger mellem USA og EU. De kom til overfladen med Bidenregeringens protektionistiske politik på *it- og chipområdet* og forstærkes nu af Trumps "MAGA", hvis magtlogiske rationale kan føres tilbage til de indrømmelser Reaganregeringen i 1985 og 1987 påtvang Europa og Japan.

"Det nødvendige punkt"

Det er i lyset af de samlede bevægelser og tildragelser – opbruddet i den hidtidige unipolære verdensorden og det geopolitiske atmosfæriske tryk, at de mange forskellige projekter og forslag, som kommissionen har søsat over de sidste to år, skal vurderes.

Mest vidtgående i sin tid med pandemien in mente var uden tvivl forslaget om et Single Market Emergency Instrument i kommissionens *Arbejdsprogram 2022*, som med afsæt i beskyttelse af det indre marked og de fire bevægelsesfriheder plæderede for en overdragelse kompetence til kommissionen til på legalt grundlag at advokere for indførelse af "nødretsforanstaltninger". Forslaget er gemt men ikke glemt.

Nødberedskabet skulle kunne aktiveres indenfor sundhedsområdet, vigtige forsyningsområder, herunder vitale råstoffer, indenfor tech området og strategiske lagre. For det andet skulle kommissionen kunne håndhæve et *kriserespons spor*, hvor forskellige kommissærer kan handle for at regulere medlemslandenes offentlige indkøb, indsamle informationer fra erhvervslivets forskellige ”operatører”, screene erhvervsinvesteringer og monitorere medlemslandenes import/eksport samt og ikke mindst indførelse af kommissionens fordelingskompetence indenfor Unionen under nødret.

Hensigten var og er med udkastet til *Competitiveness Compass* fra 29. januar 2025, at EU-institutioner og kommissionen skal kunne gribe ind i de enkelte landes erhvervsliv og arbejdsmarked og pålægge bestemte industrier at øge deres produktion eller omlægge den for at sikre de nødvendige forsyninger og investeringer i EU.

EU-kommissionen foreslår også at bløde op på de stramme konvergenskriterier og Finanspagtens bestemmelser. Det afgørende her er ikke så meget det diskrete opgør med Finanspagten og de andre aftaler i forbindelse med eurokrisen. Opblødningen har været på vej længe som en simpel nødvendighed. Vigtigere er de vedføjede betingelser, idet kommissionens konkurrenceudspil indeholder øgede beføjelser til kommissionen i forhold til overvågning af medlemslandenes bestræbelser for at nedbringe statsgælden og de budgetmæssige underskud. Selve strukturen for kommissionens kompetence og kontrol, som indgår i det nye forslag, ligger allerede som mekanisme i ”det europæiske semester”, hvor medlemslandene dels skal forpligte sig til at følge de af kommissionen udarbejdede økonomiske og finanspolitiske retningslinjer og dels acceptere kommissionens magt til at sikre dem overholdt. Jf. kommissionens aktuelle straffeekspeditioner overfor Ungarn ved at tilbageholde fondsmidler og fremføre trusler om lignende sanktioner over for andre medlemslande, der måtte følge i Ungarns spor.

Krigen i Ukraine har om nogen enkeltbegivenhed forceret EU ledernes famlende opgør med globaliseringsstrategien og den hidtidige markedsdoktrin og tvunget både unionen og de enkelte medlemslande ud i en næsten merkantelistisk statsinterventionisme. Markedskapitalismen skal reddes fra den selv, og på nuværende tidspunkt er der i EU ikke andre end kommissionen til at tvinge skiftet igennem.

Sanktionspolitikken overfor Rusland og EU-ledernes følgagtighed har på alle områder afdækket USA’s finansielle magt og ensidige vilje til at straffe

alle, der udfordrer dets magt og dominans. Det gælder også EU, der på et givet tidspunkt kan blive offer for egen medicin.

Det afgørende spørgsmål og dermed det afgørende vendepunkt bliver, om det, Trumps "MAGA" har sat gang, ender med et "nødvendighedens punkt". Dvs. hvor integrationen i EU endnu engang gennemføres på en måde, så de af kommissionen varslede traktatændringer accelererer udtyndingen af medlemslandenes suverænitet og nedslider Unionens demokratiske legitimitet. En snigende form for autoritær institutionalisme.

Afsluttende bemærkninger

Som sagt er der ikke nogen enkeltbegivenhed i nyere tid som krigen i Ukraine og sanktionspolitikken, der så plastisk har dokumenteret, at de lande eller samling af lande, der besidder de militære- og finansielle institutionelle magtmidler til at regulere de finansielle processer, også besidder styrken til at definere dominansen på verdensmarkedet.

Men sværdet er toægget. Selv medlemmer af den Vestlige alliance og allierede med USA kan blive offer for de selv samme magtmidler, som udfoldes overalt, hvis de ikke makker ret. Helt aktuelt udfolder USA store bestræbelser for at indordne EU landene og flere af de Asiatiske lande i inddæmningspolitikken overfor Kina. Det vigtigste pressionsmiddel ud over dollarmonopolet er dominansen indenfor chip-produktionen og dens vidt forgrenede netværk. Makker de enkelte lande ikke ret, er de i fare for at blive ramt af "The chip act" i den verserende "chipkrig". Formålet med loven har været og er at give den amerikanske administration fuldmagt til tvinge alle chip producenter og producenter af maskiner til produktionen i hele verden til at underlægge sig amerikanske clearingskrav.

Det bliver stadigt tydeligere, at stedfortræderkrigen i Ukraine har været styret efter USA's ambitioner om at tilbageerobre den ubetingede dominans på verdensmarkedet, svække Rusland, inddæmme Kina og disciplinere Europa ind under amerikansk indflydelse og diktat bl.a. ved at sætte de nye østeuropæiske EU-lande op mod "de gamle" ved at underordne EU under Nato's (USA's strategiske dispositioner).

Det er ikke et spørgsmål om, men snarere om hvornår, europæisk kapitalisme igen ryger ud i konfrontationer med den dominerende amerikanske kapitalisme. Det gælder både direkte og indirekte i Europas bestræbelser for at pleje sine legitime interesser overalt på verdensmarkedet. USA og EU-landene har allerede mange sammenstød i Mellemøsten,

Latinamerika og Afrika. De overskygges lige nu af konfrontationerne med de kinesiske fremstød, men de ulmer under overfladen. EU har aktuelt også mere brug for et velfungerende internationalt regelsystem med tilsvarende stærke institutioner som f.eks. WTO og FN-institutionerne, end USA har.

Man kan sige, at de sidste fyrré års udvikling af Unionen gennem markedsdomineret integration, geostrategisk halehæng til USA og teknokratisk kvælning af de demokratiske institutioner har bragt EU eliten i en situation, hvor deres traditionelle politiske orientering ikke rækker. De europæiske lande står splittede og uden de nødvendige politiske – økonomiske – militære – og sikkerhedspolitiske institutioner og uden en legal politisk overbygning til at kunne handle selvstændigt. Og hvor gerne end kommissionsformanden teknokratisk og magtfuldkomment vil tvinge det nye konkurrenceregime igennem, er det med risiko for yderligere at puste til de voksende EU kritiske strømninger, der vokser i flere medlemslande (Tyskland, Frankrig, Holland, Østrig, Tjekkiet, Ungarn og Slovakiet) og samtidig uddybe modsætningen mellem de Natobegejstrede baltiske lande, Polen og Skandinavien på den ene side og ”de gamle Unionslande” på den anden side.

Modsætninger, der kan vokse til reelle splittelseslinjer om som konsekvens uddybe EU’s aktuelle beslutnings- og handlekraft, hvad der trods alle forskelle fra 1992 og nu vil være i Wolfowitz doktrinen’s ånd.

Jan Helbak

II

Hvem er fjenden?

Forsvarets efterretningstjeneste (FE) er med sin trusselsvurdering fra 9. februar 2025 ikke i tvivl. Hovedparten af Folketingets partier er ikke i tvivl.

De fleste regeringsledere i Europa og kommissionsformand Ursula von der Leyen er ikke i tvivl. De fleste i den intellektuelle elite er ikke i tvivl.

Det er selvfølgelig Rusland – hvem skulle det ellers være? I hvert fald under præsident Putin.

Europas sikkerhed står og falder med et stærkt forsvar. Oprustning i et accelereret tempo er en nødvendighed. Den danske regering og flertallet i Folketinget går i front. Også selv om det skal koste på velfærdsydelse.

Billedet er unison. Når Rusland kunne invadere Ukraine, kan man selvfølgelig også forestille sig, at Rusland grundlæggende er imperialistisk og af samme grund vil drive aggressionen videre ind i Europa. Det er logikken.

Men et simpelt spørgsmål trænger sig på. Hvad skulle Rusland egentlig have ud af at angribe Europa nu eller om fem år, som FE anser som en reel trussel? Hvad skulle motivet være? Hvordan forestiller man sig det ske? Forestiller man sig en egentlig besættelse af et eller flere europæiske lande, og hvordan skulle en sådan håndhæves? Spørgsmålene står i kø. Svarene blaffer i vinden.

Ikke en unik historisk situation. Men ganske farlig, når vidtgående politiske beslutninger baseres på forestillinger, der hovedsageligt bygger på gårsdagens fjendebilleder og leder til morgendagens magiske tænkning. Derimellem hersker forestillingen om, at modparten (Putin) ikke vil fred og kun lur på fremtidens mulighed for aggression.

Så er enhver forhandling, ethvert diplomati, enhver sikkerhedsaftale udelukket. Tilbage er kun oprustning og indre krigstilstand.

Året var 1992

At oprustningens fortalere ikke interesserer sig voldsomt for at dokumentere deres forudsigelser eller forventninger, skal jo ikke afholde andre fra at søge en forståelse af, hvad der førte frem til Ruslands ”Specielle Militære Operation” i Ukraine i 2022.

Året var 1992, hvor den amerikanske forsvarsminister Dick Cheney beordrede sin viceminister Paul D. Wolfowitz til at udarbejde Defense Planning Guidance 1994-1999. Forud var Sovjet brudt sammen 25. december 1991, og USA stod tilbage som eneste reelle supermagt. Hvordan skulle dette nye magtgrundlag udvikles og konsolideres? Det blev Wolfowitz’ opgave at formulere svaret i et sikkerhedsstrategisk oplæg.

Men forud for Sovjets sammenbrud og opløsningen af de hidtidige sovjetiske randstater i Østeuropa var gået svære økonomiske kampe mellem USA, Europa og Japan. Amerikansk økonomi var efter stagflationen i 70'erne svækket, og centralbankchef Volkers radikale rentepolitik fra 1979 førte til en markant styrkelse af dollaren og svækkelse af USA's konkurrenceevne og handelsbalance. I to omgange – først med Plazaaftalen fra 1985 og senere med Louvreaftalen i 1987 blev Europa og Japan tvunget til at løse USA økonomiske problem. Europa tog konsekvensen og indledte med ”det indre marked” en langsigtet frigørelsesproces fra USA.

Scenen var sat. Wolfowitz og hans team skulle formulere en fremtidig forsvarsplan, som med sikringen af USA's unipolære styrke skulle kunne kontrollere det ”gamle” Europa, Østeuropa og holde Rusland tilpas afkræftet til, at ledelsen i Kreml ville underlægge sig amerikansk dominans.

Det blev til en ca. 50 sider lang plan, som blev gennemskrevet flere gange, indtil et passende diplomatisk sprogbrug var nået. New York Times opsnappede dokumentet og udkom med en fyldig artikel den 8. marts 1992, der refererede til oprindelige tekst. (afklassificeret i 2008).

Dokumentet opstillede fire mål:

- At opbygge en kapacitet til at afskrække eller nedkæmpe en hvilken som helst magt, der måtte udfordre USA,
- Styrke og udbygge forsvarsarrangementer, som binder demokratiske lande sammen og som undgår renationalisering af sikkerhedspolitikken. (Gennem bilaterale aftaler. Eksempelvis mellem Tyskland og Rusland),
- Udelukke enhver modstander fra at dominere en region, som er vigtig for amerikanske interesser,
- Reducere regional ustabilitet ved at udvide antallet af demokratiske regeringer og åbne økonomiske systemer.

Den kollektive internationalisme fra 1945 blev skrottet. På sigt skulle de Østeuropæiske lande integreres i en Europæisk sikkerhedsstruktur (Nato). Rusland skulle også integreres i Europa i takt med landets demokratisering, men rent militært skulle USA og Nato forberede sig på tilbageslag i Ruslands demokratiseringsproces og åbning af landets økonomi for vestlige investeringer.

USA's tilstedeværelse i Europa skulle fortsætte som en samlende kraft, og man skulle forhindre ethvert forsøg på formulere en specifik europæiske sikkerhedsarkitektur, idet en sådan kunne underminere Nato.

Og så står det eksplicit: ”Øst/Centraleuropas medlemskab af EC så hurtigt som muligt, og udvidelse af Nato-tilslutning er nøglen i denne proces”. Senere blev det tilføjet, at Ukraine spillede en afgørende rolle i integrationsprocessen.

Så vidt hovedlinjerne i dokumentets europæisk-russiske del. Det er absolut ikke uden betydning, at Defense Planning Guidance blev udarbejdet samtidig med, at den sidste sovjetiske leder Gorbachev blev stillet i udsigt, at Nato ikke ville blive udvidet til de Østeuropæiske lande – ingen ”østudvidelse”. Men løftet var ikke skriftligt.

Ukraine – nøgelfaktor i Østudvidelsen

I løbet af 90’erne skred realiseringen af planerne for østudvidelsen frem på trods af protester fra en svækket præsident Boris Jeltsin, som advarede om, at Natos østudvidelse kunne føre til en yderligere radikalisering af de nationalistiske kræfter i Rusland.

Advarslerne blev overhørt. For USA indebar østudvidelsen, at en række stærkt USA venlige stater blev integreret i Nato og i EU som modvægt til de ”gamle” EU landes ønske om større uafhængighed af USA. På den anden side – selv om det kun blev antydnet, skulle østudvidelsen tjene som en ny inddæmning af mulig trussel fra Rusland. Her spiller Ukraine og delvist Georgien en central rolle.

Wolfowitz doktrinens helhedsperspektiv blev på et senere tidspunkt klarest formuleret af tidligere præsident Carters nationale sikkerhedsrådgiver Zbigniew Brzezinski i 1997 i bogen *The Grand Chessboard: American primacy and its Geostrategic Imperatives*. Her skriver han bl.a.: Ukraine, et nyt og vigtigt rum på det Euratiske skakbræt af geopolitisk betydning, fordi landet som selvstændig nation kan hjælpe med til at transformere Rusland. Uden Ukraine kan Rusland ikke længere blive et Eurasiatisk imperium. Uden Ukraine kan Rusland stadig stræbe efter at blive et imperium, men så vil landet hovedsageligt blive en asiatisk imperial stat”.

Senere skriver Brzezinski i en artikel samme år: ”Et større Europa vil udvide USA’s indflydelse uden samtidig at skabe et Europa så politisk integreret, at det vil kunne udfordre USA på spørgsmålet som geopolitisk vigtighed....”.

”Et nyt Europa er ved at tage form, og hvis det Europa skal forblive en del af det Euro-Atlantiske rum, så er udvidelsen af Nato afgørende”. Videre i artiklen står der, at man skal søge at integrere et svækket Rusland i en eller anden form for sikkerhedssamarbejde, og at et selvstændigt Ukraine er nøglen til også at integrere Azerbeijan og Usbekistan i USA’s samlede

geostrategisk plan. Rent geografisk udgør Ukraine forbindelsen mellem den europæiske og asiatiske del af Eurasien.

Artiklen slutter med en vision: ”Kernen i den nye transnationale sikkerhedsramme kunne blive en stående komite sammensat af de store eurasiatiske lande som USA, Europa, Kina, Japan, et konføderalt Rusland og Indien”. Det hører med her, at Brzezinski havde anbefalet, at Rusland blev opdelt i flere autonome enheder og omdannet til en konføderation, hvilket på det tidspunkt gav god mening, idet Rusland under Jeltsin økonomisk og politisk var ved at falde fra hinanden. Dels forårsaget af et bredt lag af grådige oligarker og dels støttet af vestlig finanskapital.

Natos østudvidelse

Polen, Tjekkiet og Ungarn blev formelt optaget i Nato på topmødet i 1999. I 2002 på topmødet i Prag udsendte man invitationer til Bulgarien, Estland, Letland, Litauen, Makedonien, Rumænien og Slovenien. Den formelle optagelse i Nato blev konfirmeret i 2004. Samme år blev de fleste af de nævnte lande tillige optaget i EU.

Her skal man lægge mærke til rækkefølgen. Forud for optagelse af landene i EU var gået et relativt langt optagelsesforløb ind i Nato, hvor loyaliteten overfor USA's interesser var blevet en central faktor i landenes politik og nationale selvforståelse. Hvad der jo i dag spiller en afgørende rolle i det aktuelle politiske landskab i Europa og splittelsen i forhold til krigen i Ukraine.

1999 er også året, hvor Putin vælges som præsident i Rusland. Foran ham og hans team stod en enorm opgave i at rette op på ti års politisk-økonomisk kaos og social deroute. Putin konsoliderede i ekspresfart sin magtbase og indledte et skånselsløst opgør med oligarkerne ved at gennemtvinge en renationalisering af vitale områder af økonomien. Året efter i 2000 ansøger Putin diskret om optagelse i Nato. Hans ansøgning blev blankt afvist af præsident Clinton.

Denne afvisning satte gang i en langstrakt proces, hvor Rusland delvist lukkede af for vestlig indflydelse og forstærkede bestræbelserne på at genskabe russisk suverænitet. Den linje følges op af en voksende antirussisk stemning i Vesten og især overfor Putin, der ellers var blevet modtaget som den, der kunne rydde op i et Rusland faretruende nær på et egentligt kollaps. Ukraine fulgte ikke i Ruslands spor og forblev underlagt Vestens chokterapi og vestlige firmaers udnyttelse af landets ressourcer.

Østudvidelsesprocessen pressede magtelisten i Rusland. Man kunne ikke for alvor hævde overfor den russiske befolkning, at man var i gang med at

styrke russisk suverænitet samtidig med, at Natos udvidelse og de facto inddæmning af Rusland svækkede landets strategisk sikkerhedspolitiske interesser.

Münchentopmødet 2007, hvor den ”røde linje” trækkes

Efter flere forhandlinger mellem Nato/USA og Rusland holdt Putin en skelsættende tale på det sikkerhedspolitiske topmøde i München 2007, hvor han dels gjorde op med forestillingerne om og strategien for at udvikle og styrke en unipolær verden under USA's dominans. Især én sætning i hans tale vakte vrede i forsamlingen: ”Unipolaritet. Er en verden, hvor der er en herre, en suveræn. Når det kommer til stykket, er det ikke alene en utålelig situation for alle dem indenfor systemet, men også for suverænen selv, fordi han ødelægges indefra”.

I konsekvens lagde Putin op til dannelsen af en mere overordnet sikkerhedsarkitektur, der ikke alene skulle sikre militær- og politisk stabilitet, men også involvere global økonomisk sikkerhed og fremme og udvikle dialogen mellem de forskellige civilisationer.

Talen blev i hele det vestlige mediebillede takseret som aggressiv og udiplomatisk. Man så helt bort fra, at Putin først og fremmest sigtede til præsident Bush's aggressive unilateralisme, invasionen af Irak og Natos offensive østudvidelse. Ruslands legitime interesser i en mere omfattende sikkerhedsarkitektur for Europa inkluderende Rusland og i det bredere perspektiv en eurasiatisk sikkerhedsarkitektur blev ignoreret.

Det hører med til forståelsen af Putins tale, at der var gennemført et tvivlsomt valg i Ukraine 2004-2005, hvor Yuvshenko vandt over Jankovic og efter valget udråbte den tidligere halvfascistiske leder Bandera til national helt. En status han stadig besidder blandt de mest ultranationalistiske grupper og områder i dagens Ukraine.

Østudvidelsens endelige formelle afslutning blev vedtaget året efter på Natotopmødet i Bukarest 2008. Her anbefalede man Ukraines og Georgiens optagelse i Nato. USA's tidligere ambassadør William Burns advarede sammen med en række andre prominente amerikanske og europæiske diplomater og geopolitiske analytikere mod beslutningen. Flere af dem forudså en kommende åben konfrontation mellem Rusland og Nato. Man var på det rene med, at optagelsen af Ukraine og Georgien udgjorde en trussel mod Ruslands strategiske sikkerhed, idet Rusland herefter ville være ”lukket inde” fra Nord til Syd.

Samme år åbnede den georgiske regering en konflikt med Rusland, som svarede igen med en kortvarig invasion. EU-landene kritiserede den

georgiske regering for den unødige provokation. Men den passede i USA's kram og var angiveligt støttet af CIA. Det var efterhånden ikke et spørgsmål om, men om, hvornår en åben konflikt mellem Nato/USA ville bryde ud.

Man skal ikke glemme, at Natos uautoriserede bombardement af Serbien i 1999 havde til formål at undergrave den Ruslandvenlige regering i Beograd men nok så meget at skabe to nye koncepter. "Out of area interventions", og "humanitær intervention". Et nyt begreb skabt udenom FN's regelsæt. Natos optræden med USA i spidsen vakte bekymring i Europa og gjorde klart for Putin, hvad der kunne blive en realitet, når Ukraine og Georgien efter planen formelt skulle optages i Nato 2009.

Kreml og den russiske elite forsøgte som svar på Natos beslutning om optagelse af Ukraine og Georgien at vinde tilslutning til et nyt sikkerhedsarrangement for hele Europa. Udkastet indeholdt forslag om nedlæggelse af Nato og OSCE for at bane vejen for en helt ny sikkerhedsarkitektur, der tog højde for de eksisterende geopolitiske interesser og styrkeforhold. Den russiske præsident Medvedev havde allerede året forinden i 2008 formuleret kernen i det senere udspil: "Jeg er overbevist om, at Europas problemer ikke vil blive løst før der er skabt en enhed, en organisk helhed af alle de forskellige parter inklusive Rusland.

I hele forløbet frem til 2014 er det tydeligt, at Ruslands udspil er defensive diplomatiske forsøg på at værne om russiske strategiske interesser og alliere sig med det "gamle" EU mod USA's mere og mere tydelige inddæmningspolitik og yderligere svækkelse af Rusland for at frigøre strategiske kræfter til at inddæmme Kina, som Obama i sin anden præsidentperiode havde gjort til et hovedmål.

Søvn-gænger-gangen frem mod 2022

Med den korrupte og Ruslandvenlige Junakovich's genvalg til præsident i Ukraine i 2010 indledtes den egentlige proces frem mod Ruslands invasion af Ukraine i februar 2022. Umiddelbart efter valget indgik han realitetsforhandlinger med EU om en associeringsaftale. Imidlertid fandt han og regeringen i Ukraine de vilkår, EU stillede for uacceptable bl.a., fordi der skulle gennemføres omfattende privatiseringer, åbnes for vestlige investeringer og ikke mindst skulle grænsen til Rusland omdannes til en toldgrænse, der som konsekvens ville medføre enorme tab for det stærke sværindustrielle kompleks i Donbasområdet. Associeringsprocessen skulle midlertidigt stilles i bero. I stedet valgte regeringen i Ukraine at tage imod en samarbejdsaftale med Rusland, som ville sikre Ukraines økonomiske- og industrielle grundlag. Beslutningen skabte en voksende modstand fra landets oligarker, der fik støtte fra erhvervslivet og bureaukratiet i EU.

Regeringens beslutning udløste massive protester især i den vestlige del af Ukraine, hvor man havde set frem til en tilslutning til EU. USA og EU pustede til modstanden, der kulminerede i det, der er blevet kaldt Maidanopstanden og af andre Maidankuppet. Protesterne voksede til voldelige sammenstød og en hård kerne af demonstranternes angreb på det ukraineske parlament og præsidentboligen. Janukoviech følte sig truet og flygtede til Rusland.

Hvad, der egentlig skete i februar 2014, er stadig i dag kun delvist blotlagt. Men det er heller ikke i denne sammenhæng særligt vigtigt. Det afgørende er, at en lovlige valgt præsident tvinges til at flygte, og at der indsættes en russisk fjendtlig præsident. Det betød samtidig, at russerne anså lejeaftalen for den russiske flåde i Sevastopol på Krim for usikker. Modstanden mod Kiev på Krim blev for Rusland anledningen til de facto at annektere Krim og efterfølgende afholde afstemning om Krims nationale tilhørsforhold. Resultatet blev et overvældende flertal for tilslutning til Rusland. Valgets afholdelse og resultat kan absolut kritiseres men ikke befolkningens (60% russere) ønske om at blive en del af Rusland.

Måned efter i april startede et oprør mod Kiev i Donbasområdet, som angiveligt blev støttet af Rusland politisk, økonomisk og militært. Ruslands støtte til separatisterne blev overdrevet i vestlige medier. Optakten til en egentlig borgerkrig, der stort set skulle være lige til Ruslands invasion, var en realitet. Fra vestligt hold var der opbakning til Kievregeringens offensiv mod separatisterne, især USA påbegyndte en massiv eksport af våben til Ukraines militære enheder samtidig med, at USA og EU vedtog en række ret vidtgående sanktioner overfor Rusland.

Borgerkrigen i Østukraine ændrede ikke nævneværdigt på de indre styrkeforhold og i september 2014 indledtes de første forhandlinger om en fredsftale. Forhandlingerne mundede ud i Minsk I aftalerne, som mere var en protokol for, hvordan kamphandlingerne skulle afsluttes. Frankrig og Tyskland deltog i forhandlingerne som mediatorer. Forhandlingerne løste ikke konflikten. De tolv punkter, der skulle sikre bilateral våbenhvile, overvågning af grænserne mellem Østukraine og Rusland og gennemførelse af valg i overensstemmelse med en midlertidig bestemmelse om lokal selvbestemmelse mv. blev ikke overholdt.

I februar 2015 indledtes de endelige forhandlinger om Minsk II. Den tyske kansler Angela Merkel og den franske præsident Hollande deltog i forhandlingerne. Den fransk-tyske plan, som var blevet klaret af med Ukraines præsident Poroshenko, blev af alle involverede parter opfattet som et nyt og bedre grundlag end Minsk I protokollen.

Minsk II aftalen var relativ konkret og forfattet mere forpligtende end Minsk I. Ud over bilæggelse af den militære konflikt og grænsedragningerne var det vigtigste resultat aftalens punkt 11 og 12, der stadfæstede "oprørsregionernes" krav om udstrakt politisk, juridisk og økonomisk autonomi indenfor staten Ukraines grænser. I selve aftaleudkastet blev implementeringsproceduren beskrevet udførligt og konkret.

Den Ukrainske regering og militær overholdt ikke aftalen. Ruslands handlinger er kun vagt beskrevet. Resten af verden vendte det blinde øje til, og konflikten i Donbasområdet eskalerede. Valgene blev udskudt igen og igen.

Zelenski vandt en overvældende valgsejr i 2019 bl.a. med lovning om et omfattende opgør med korrupsionen og respekt for og vilje til at implementere Minsk II aftalerne. Kort tid efter sin valgsejr vendte Zeleenski blad og lagde afstand til aftalerne og støttede den militære offensiv i Østukraine. Vesten gjorde ikke stort for at presse Zelenski til at overholde Minsk II aftalen, som efterfølgende ikke blev taget alvorligt.

I perioden frem til efteråret 2021 øger Nato sin militære tilstedeværelse og sender store mængder våben til Ukraine. Militære eksperter fra Nato organiserede og tilpassede det Ukrainske militærs "Nato-operabilitet" indenfor Natos kommandostruktur. I den periode, nærmere bestemt 2016, advarer den tyske udenrigsminister Frank Walter Steinmeier mod unødigt sabelraslen og krigsspil. Han opfordrer til dialog med Putin og udtaler, at "det vil være fornuftigt ikke at puste til en fornyet konfrontation". Det "vil være fatalt alene at søge militære løsninger og afskrækkelsespolitik".

Ingen tog notits af den tyske udenrigsministers advarsler eller for den sags skyld højtstående amerikanske analytikeres bekymringer og næsten profetiske forudsigelser. Oprustningen fortsætter og en konfrontation synes uundgåelig, selv om de færreste i efteråret 2021 reelt forventede en russisk invasion.

Slutspillet – den uundgåelige invasion

Umiddelbart efter sin tiltrædelse som præsident i USA januar 2021 formulerede Joe Biden sit dictum for amerikansk udenrigspolitik: "Som den globale kamp mellem demokratier og autokratier". Og med til autokratier hørte Rusland og Kina. Vestens universelle værdier skulle bære denne kamp. Indenfor den ramme blev modsætningerne mellem USA, EU og Nato alliancen på den ene side og Rusland på den anden skærpet, og Ruslands modstand mod Ukraines optagelse i Nato blev opfattet som illegitim og i strid med Folkeretten. Et land skulle ikke kunne forhindre en anden suveræn nation i at tilslutte sig Nato.

Svaret på Bidens og Natos kampagne mod autokratiet i Rusland kom med et sidste udspil fra Putin i efteråret 2021. Det blev i Vesten opfattet som et ultimatum, hvad selve teksten dog ikke giver belæg for. Den vestlige alliance afviste Putins udspil med henvisning til, at Rusland ingen adkomst havde til at blande sig i de centraleuropæiske staters og Ukraines suveræne dispositioner ejheller i Natos ageren indenfor alliancens sikkerhedsområde.

En nærlæsning af udspillet giver imidlertid et klart indtryk af et defensivt forsøg på at afværge en konfrontation, selv om der i dokumentet nok kan anes en indirekte trussel om åben konflikt.

Artikel 2 i udkastet foreslår, at der mellem Rusland og Nato skal oprettes sikkerhedsmekanismer til hastekonsultationer på et bilateralt og multilateralt grundlag. Artikel 3 slår fast, at parterne ikke opfatter hinanden som modstandere. Artikel 4 indeholder forslag om, at parterne ikke indsætter væbnede styrker i de nævnte territorier, som ikke var der før 1997. (altså før Natos østudvidelse blev en realitet). Artikel 6 er nok den vigtigste, hvor der står, at Nato forpligter sig til ikke at optage Ukraine i Nato. De sidste artikler omhandler en nedskalering af de militære øvelser mv.

For alle parter var det indlysende, at Putins udspil ville blive afvist og i konsekvens accelererede Rusland den militære opmarch ved grænsen til Ukraine. Det var kun et spørgsmål om tid, før Rusland ville invadere Ukraine, medmindre man kunne nå til en sidste øjebliksaftale. Som Joe Bidens udenrigspolitiske dictum indlysende udelukkede.

Invasjonen februar 2022 og de kuldsejlede Istanbulforhandlinger

Med en forholdsvis begrænset styrke invaderede Rusland Ukraine i februar 2022. Putin formulerede formålet med den ”specielle militære operation” som at tvinge Ukraine til forhandling, herunder udelukke Ukraines medlemskab af Nato. I realiteten gik russerne også efter at vælte den siddende regering, som siden 2019 havde ført en meget aggressiv offensiv i Østukraine.

Operationen forekom ikke særligt vel planlagt og gav det indtryk, at Rusland var militært taktisk tilbagestående og relativt let ville kunne tvinges til retræte. Det skulle få måneder senere vise sig at være rigtigt. De russiske styrker blev trængt tilbage. I Vesten og i den Ukrainske regering vurderede man Ruslands ”dilettantiske” invasion som bevis på det russiske militærs tilbagestående, hvad der affødte den parole, der lige siden de kuldsejlede Istanbulforhandlinger har stået som krigens mål: ”tilbagetrækning af Rusland til grænserne før 2014”. I Natos hovedkvarter og i USA var man overbeviste om, at Ukraine med vestlig støtte kunne vinde krigen.

Krigsretorikken fik og har fået flere nøk op siden. Invasionen blev fremstillet som Ruslands først skridt mod videre angreb på Europa og i hvert fald mod flere af de gamle øst stater som Polen, Litauen, Estland og Letland i nord og Rumænien og Bulgarien i syd. Helt bevidst afviste man Rusland formulering af krigen som en: ”speciel militære operation” og kaldte det en eufemisme for invasion og krig, hvor målet i første omgang havde været besættelse af Ukraine.

Fredsforhandlingerne mellem Ukraine og Rusland blev indledt i Belarus knap en måned efter invasionen. Det var også Ruslands erklærede mål. Forhandlingerne blev senere i marts 2022 flyttet til Istanbul. Man nåede relativt hurtigt i april til et kompromis om en aftaletekst. Det var et gennembrud, men parterne var afgørende uenige om den fremtidige tilladte størrelse af det Ukrainske militær.

Ukraine accepterede ikke at søge medlemskab af Nato mod at få stillet sikkerhedsgarantier for landets neutralitet svarende i forpligtelse til Natos artikel 5. Flere store lande skulle forpligte sig på sikkerhedsgarantien. Begge parter enedes om en forhandlingsperiode på 15 år til at løse Krimspørgsmålet. Ukraine skulle afstå fra at udvikle atomvåben og lukke landet for militære øvelser, der indebærer Nato-tropper på Ukrainisk grund. De østlige løsrivelsesregioners status skulle afgøres gennem forhandling og afstemning. Og Rusland skulle øjeblikkeligt trække sine tropper tilbage fra Kiev.

Efterfølgende har der været sået tvivl om, hvor enige parterne i virkeligheden var og hvor langt fremme, man egentlig var med formuleringen af slutkommunikatet, før Zelenski begyndte at tage forbehold under indtryk af Ruslands tilsyneladende militære svaghed og hurtigt lod sig overtale af Boris Johnson til at droppe forhandlingerne og forberede sig på en åben krig med Rusland. Herunder en egentlig modoffensiv bakket op af Vesten med overvældende militær støtte. Forestillingen om, at Ukraine kunne vinde krigen havde fået næring af Ruslands fejlslagne invasion. Præsident Biden gik så langt som til at formulere muligheden af et regimeskifte i Moskva som følge af Ukraines militære modoffensiv og Vestens hårde sanktionspolitik.

Efterreplik

Det gik ikke som præsten prædikede, og her tre år og mange tusinde menneskeliv efter, er Ukraine på vej til opløsning, uden at der overhovedet er tegnet et klart billede af indholdet af en varig fredsløsning.

Det ”kollektive vesten” er datid. Europa er splittet på kryds og tværs i flere uforsonlige fraktioner og har med krigen og oprustningen antaget mere og mere parlamentarisk autoritær karakter. Spørgsmålet er, om den transatlantiske sammenslutning holder ret meget længere. Rusland kan vinde krigen men ikke freden, uden der udarbejdes en paneuropæisk sikkerhedsaftale. Det værst tænkelige slutsценarie for Rusland og ikke mindst den politiske ledelse er risikoen for at skulle besætte det meste af Ukraine for at tvinge regeringen til kapitulation.

Det er ved at gå Europa og USA, som det gik hellenerne i det gamle Grækenland, der kaldte alle, som ikke talte hellensk for barbarer – de fremmede med det uforståelige og grove tungemål. Efterhånden kom begrebet ikke bare til at stå som udtryk for de fremmede, men blev efterhånden til en forestilling om, at alle ikke hellenere var barbarer – primitive, brutale, ukultiverede, underbegavede og aggressive. Disse betydningsforskydninger foregik under Perserkrigene og var medvirkende til, at hellenerne blev slaver af deres eget fjendebillede.

Nået hertil og med de europæiske regeringslederes trusselsbillede som oprustningens ræson d’etre kan det måske være fremmede for en formulering af en fælles nedrustningspolitik at lytte til præsident Trumps udtalelser om, at krigen i Ukraine kunne være undgået adskillige gange indenfor de sidste fire år, og vicepræsident J.D. Vances’ pointering af, at Europas fjende hverken er Rusland eller Kina, men Europas egen indre politiske drift begrundet i et trusselsbillede, man har overtaget og dyrket med arven fra 1992. Den erkendelse vil det også klæde J.D.Vance at nå frem til. Med den amerikanske udenrigsmister Marco Rubios ord: ”en unipolær verden er et misfoster. Vi går mod en multipolær verden”. Den erkendelse skulle der en blodig krig i Ukraine til at skabe.

Jan Helbak